

15 İYUN 1993-CÜ İL:

Azərbaycanın müstəqilliyinin abədiliyi, sarsılmazlığı təmin edildi

Özünü qüdrətli dövlət kimi tanıdan, eslinde isə sürük ideologiya əsasında müttəfiq respublikaları 70 liden artıq itaət altında saxlayan SSRİ-nin süqutundan sonra başqaları kimi, müstəqilliyini bərpa edən Azərbaycan dövlətçilik tarixinin ən çətin dövrünü yaşadı. Xalqın o dövrdə qarşılaşdığı olan hakimiyyətə etimadsızlığı, daxili xeyanətkarların, xarici misionerlərin ölkədə yaratdıqları xoos, özbaşınalığın və anarxiyanın baş alıb getdiyi respublikada yaşamaz getinləşirdi.

Biri-birini əvəz edən hakimiyyət dəyişikliyi, AXC-Müsavat cütüyünün hakimiyyəti zorla ələ keçirməsi Azərbaycanı ikinci dəfə qazandıqı müstəqilliyini itirmək təhlükəsi ilə üz-üzə qoyurdu. Hakimiyyətdə təmsil olunanların müstəqilliyimiz üçün təhlükəli kobud səhvləri qarşıdurmanı daha da gücləndirirdi. Ümumi adları "cəbhəçilər" olan AXC-Müsavat cütüyündə təmsil olunanların himayə etdikləri qeyri-qanuni silahlı dəstələrin özbaşınalığı, Ermənistan tərəfindən torpaqlarımızın işğal olmasına bağlı vəziyyəti daha da ağırlaşdırırdı.

1993-cü ilin iyun ayının əvvəllərində başlanan Gəncə hadisələrinin yaratdığı təhlükəni tariximizin qara ləkəsi, rüsvayçılıq adlandırılan dövlət başçımız Prezident İlham Əliyev o dövürü belə xarakterizə edib: "Əsuslar olsun ki, Azərbaycan rəhbərliyində olan qüvvələr 1991-1993-cü illərdə ölkəmizi lazımi səviyyədə idarə edə bilməmişlər. Onların üzərinə düşən yüksək məsuliyyəti dərk etməmişlər və gənc müstəqil dövləti demək olar ki, idarəolunmaz vəziyyətə salmışdılar. 1991-1993-cü illərdə Azərbaycanda yaşanan xoşagəlməz hadisələr, hallar ölkəmizin müstəqilliyini sual altına qoymuşdu. Xüsusilə 1992-ci ildə AXC-Müsavat cütüyünün dövlət çevrilişindən, hakimiyyətin güc yolu ilə zəbt edilməsindən sonra vəziyyət daha da ağırlaşdı. Ölkəmizdə xoos, anarxiya, özbaşınalığa hökm sürürdü. AXC-Müsavat hakimiyyəti talançılıq məşğul idi. Torpaqlarımız işğal altına düşmüşdü və bununla bağlı çoxsaylı qaçqınlar-koçküntər yaranmışdı. AXC-Müsavat hakimiyyəti qaradaş qanı axıtdı, vətəndaş müharibəsinə start verdi və bu, xalqımızın böyük faciəsi idi." Ele bu səbəblərdən Azərbaycan xalqı antimillilə hakimiyyətə yalnız bir il dözdə bildi.

Gəncə hadisələri əvvəlcədən hazırlanmış texribatların ağır nəticəsi, iqtidarsız hakimiyyətin xalqa xeyanəti idi. AXC-nin yertməsi, "Milli Qəhrəman", Prezidentin Dağlı Qarabağda səlahiyyəti nümayəndəsi təyin edilmiş Sürət Hüseynov hakimiyyətə yiyələnəkə naminə şəxsi nəzarətində olan 709 sayılı hərbi hissə vasitəsilə qiyam qaldırmaqda iqtidarın onsuz da sarsılan mövqelərini heçə endirdi. Qanlı toqquşmalar, insan tələfatı ilə nəticələnən hadisələr vətəndaş müharibəsinə hədələyən çatmışdı.

Ölkədə yaranan vəziyyətin ağırlığını təsəvvür etmək iqtidarında olmayan iqtidarsız sabiq Prezident Əbülfəz Elçibey, Ali Sovetin sədri İsa Qəmbər, baş nazir Pənah Hüseynov, dövlət katibi Əli Kerimov və respublikanın digər rəhbər vəzifəli şəxsləri neinki hadisə yerinə getməmiş, vəziyyəti sabitləşdirməsi üçün hər bir eməli tədbir belə görməmişdilər.

Çətin zamanlarda öz seçimi ilə Azərbaycan xalqı müstəqilliyinin qorunması üçün iradəsini göstərdi, sözündə dedi, seçimi etdi. Ömrünün qalan hissəsini də xalqına, Vətəninin çiçəknlənməsinə, müstəqil Azərbaycanın inkişafına hesr etməyə hazır olduğunu bəyan edən Ulu Öndər Heydər Əliyevli Bakıya dövlət etməkdən başqa çıxış yolu yox idi. Müdrik şəxsiyyət Heydər Əliyevli Azərbaycanın gələcəinə bəhanələrlə mane olmağa çalışın,

hətta Naçıxivanda yaşadığı vaxtlarda oraya hücum etmək barədə düşüncəni AXC-Müsavat iqtidarı son ümid yeri kimi xalqın xilasına müraciət etdi. O günün dərhaşlı manzarəsi Ulu Öndərin sonralar söylədiyi bu sözlərində əksini tapmışdı: "1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycanda böyük dövlət böhranı yarandı. Azərbaycan dağılmağa başladı, o vaxtı iqtidar ölkəni idarə edə bilmədi. Gəncədə toqquşma baş verdi, qan töküldü. Gəncədə başlanan hərəkət Azərbaycanın ərazisinin, demək olar ki, yarısından çoxunda hakimiyyəti öz əlinə aldı. Vaxtla məni təqib edən, Naçıxivanda məni devirmək, məni Azərbaycandan sıxışdırıb çıxarmaq istəyən o vaxtı iqtidar belə bir zamanda eləcsiz qaldı və məna müraciət etdi. Ancaq ondan əvvəl məna müraciət edənlər bizim partiyanın üzvləri, Azərbaycanın müxtəlif təbəqələrinin nümayəndələri, ziyalıları oldu. Onlar məni yenidən Bakıya dövlət etdilər."

1993-cü il İyunun 9-da Bakıya qaçırdan, hadisələrin əsl səbəblərini öyrənmək üçün jurnalistlərlə, respublikanın tanınmış ziyalıları ilə Gəncəyə gələn uzaqgörən siyasətçi Milli Məclisin sessiyasında tarixi çıxışı ilə insanların sabaha ümidini sönməyə qoymadı.

"Əvvəla, mən Sürət Hüseynovu tanıyırdım, heç vaxt onun, hətta özünü də görməmişdim. Yeri gəlmişkən, baxmayaraq ki, mənə indilə məlum olduğu kimi, Sürət Hüseynov Azərbaycanın Milli Qəhrəmanıdır, respublika Baş nazirinin müavini, Azərbaycan Prezidentinin Qarabağ üzrə səlahiyyəti nümayəndəsi idi. O, mən bilən, televiziyaya ilə demək olar, heç vaxt çıxış etməmişdi. Mən Naçıxivanda yaşayırdım və həmin dövr ərzində onu hətta televiziyaya ekranında bir dəfə də olsun görməmişdim... Mən onu yenedə tanıyırdım. Son - İyunun 13-də Gəncəyə gəldim və onunla ilk dəfə olaraq görüşdüm. Deməli, aramızda hansısa bir sazış və ya hansısa dostluq münasibətlərinin olmadığını söhbət gəddə bilməz. Bütün gecə mən onunla danışıqlar apardım və İyunun 14-də Bakıya qayıtdım" söyləyən Ulu Öndərin Gəncəyə səfəri Azərbaycanı parçalamaq, dünya xəritəsindən silmək istəyənlərin arzusunun üyindəndi qoydu. 1993-cü il İyunun 15-də Heydər Əliyevli Azərbaycan Ali Sovetin Sədri seçilməsi Ulu Öndərin xilaskarlığı missiyasına ümumxalq inamının göstəricisi idi.

Tarixi sessiyadakı çıxışında ona böyük etimad göstərən Azərbaycan xalqına minnətdarlıq edən Ulu Öndər emnliklə söylədi ki, bütün imkanlardan istifadə edib bu çətin meqamda özümü götürüdüvüm vəzifəni leyaqətlə yerinə yetirəcəyəm. Milli Məclisin iclasında "Bizim ən böyük çətinliyimiz, bir də deyirlər, işğal olunan torpaqlarımız geri qaytarılacaq, suverenliyini təmin etməkdən ibarətdir. Ona görə bütün daxili litişlər, daxili ditişmələr kənara qoyulmalıdır. Mən müraciət edərdim bütün Azərbaycan xalqına, mən Gəncə əhalisinə, Azərbaycan Respublikasının deputatı Sürət Hüseynov və müraciət edərdim, onun silahdaşlarına müraciət edərdim və onların hər birini müdrikliyə, insani münasibətlərə dövlət ed-

rem" sözləri ilə ölkə vətəndaşlarını birliyə, həmrəyliyə çağırın müdrik şəxsiyyət Ümmümilli Lider kimi xalqa bələdçilik etdi. Respublikaya rəhbərliyinin sonrakı illərində də bu birliyi xalqına bağladı, fədakarlığı ilə davam etdirən Ulu Öndər mənfur niyyəti ilə xeyanətkarların onun haqqında uydurduqları yalan və böhənlərin əsasında olduğuna da diqqətə çatdırdı: "Mən özümü o hissələrin səviyyəsinə heç vaxt salmamışam və salmayacağam. Ona görə yox ki, siz mənə indilə mənim göstərdiniz, mən belə bir vəzifəyə gəldim. Yox. Mən sadəcə bir vətəndaş kimi de heç vaxt heç kəsle ədavət aparmam, qısa almaq, yaxud da ki, kimsəyə psixik təsir etməmişəm və isteməyəcəyəm. Ancaq vəzifə çevrilişində, şübhəsiz ki, biz hamımız nizam-intizamla tabe olmalıyıq, biz hamımız qanuna tabe olmalıyıq, qanunun əlilliyini təmin etməliyik və bu yolla şübhəsiz ki, mən öz əqidəmdən dönməyəcəyəm."

Çox təəssüf ki, Milli Məclisdə təmsil olunan səbatız AXC-Müsavat cütüyünün bedniyyəti nümayəndəsi bu sessiyada da mənfur xilaskarlığı Ulu Öndərə ünvanlandıqı qərəzi səsli ilə bildirdi: "Heydər bəy, ... Sizin Ali Sovetin sədri olmağınız vəziyyətdən çıxmaq üçün bizi - mən bir millət vəkilli kimi mənə və mənim vəkillərimə, bütünlükdə Azərbaycan xalqına qarant vere bil-

siniz, yoxsa yox?"

Bakıya xalqın telebi, sabiq Prezident Əbülfəz Elçibeyin xahişi, vıcdanının səsi ilə qayıtdığını bildirən Ümmümilli Liderin cavabı müdriklik, siyasi etika, xalqına bağlılıq nümunəsi kimi yaddaşlarda iz saldı: "Mən Naçıxivanda bura özüm gəlməmişəm. Mənə bura dövlət əyləyiblər, mənəndə dəfələrlə İsa Qəmbər, Pənah Hüseynov və Azərbaycanın prezidenti Əbülfəz Elçibey xahiş əyləyib ki, gəlmiş burda bir vəzifə tutum, barabar bu məsələlərin həll olunmasında iştirak edim. Neçə gündür ki, mənimlə danışıqlar gedir. Mən bu vəzifələrdən imtina etmişəm. Bu gün də imtina edirəm. Ona görə də mən hiddətlənirəm ki, bezi adamlar, on gündür ki, Azərbaycan bərbad vəziyyətdədir, barmaq-barmaq vurmaya bilər, Azərbaycanı kənarda gəzdirir, kabinetlərdə körbəcür işlətlə məşğul olurlar. İndi de başlayıblar işlərə verməyə ki, kimsə kreslo tutmaq istəmir. Mən heç bir kreslo tutmaq istemirəm, heç bir vəzifə tutmaq istemirəm... Bu gün də deyirlər. Bu deqiqe burdan çıxıb gəddə bilərəm. Ancaq bezi adamların heç bir iş görməyində zaldı oturub bu ağır vəziyyətdə məsələni mürəkkəbləşdirməsi məni hiddətləndirir."

1993-cü il İyunun 15-də Azərbaycan Respublikası Ali Sovetin Sədri seçilən Ulu Öndər Heydər Əliyevli AXC-Müsavat iqtidarının tör-töküntülərinin səpa-

ratçılıq emellərindən də qarşısını siyasi iradəsi, xalqın birliyi ilə aldı. Azərbaycanı parçalamaq niyyəti ilə "Ləzgiстан", sonra isə "Talış-Muğan Respublikası"ni yaratmaq istəyənlər Ulu Öndərin güclü iradəsi qarşısında tab gətirə bilmədilər. Xalqı tələyin horkmə buraxın "cəbhəçilər" zorla zəbt etdikləri iqtidar kürsülərini təhvil verməyə məcbur oldular.

Respublikanın o ağır günlərində Bakıda daha nələr baş verirdi? İyunun 18-də vətəndaşlar televiziyanın "Xəbərlər" proqramında eşitdikləri informasiyadan qaş-baş qaldılar: Prezident Əbülfəz Elçibey paytaxtı tərk edərkən ata-baba yurduna, Ordubad rayonunun Kələki kəndinə qayıdıb. Belkə də dünyada az-az təsadüf olunan bu kimi vəziyyətlə qarşılaşın insanlar bu düşünün səbəbləri maraqlandırdı. İyunun 17-də gecə, heç kim, hətta səfərdən bir saat əvvəl söhbət etdikləri Ulu Öndər Heydər Əliyev belə xəbər vermədən Bakını tərk edən Əbülfəz Elçibeyin bu qəfil gədiği onsuz da qaynayan Azərbaycanın siyasi məhittini daha da "iltişlərdi". Konstitusiyaya görə, dövlət başçısı ölkədə olmadıqı müddətdə respublikanı idarə etmək səlahiyyətini parlamentin sədrinə həvalə olunmalı idi. Beləliklə, üç gün əvvəl Ali Sovetin Sədri seçilən Heydər Əliyev dövlət başçısı funksiyalarını da yerinə yetirməli oldu. Məsələ ilə bağlı respublika televiziyası ilə qıxış edən Ali So-

vetin Sədri Heydər Əliyev "paytaxtı tərk etmə" məsələsinə münasibətini "Onu mühakimə etmək mənim işim deyil. Lakin prezidentin müqəddəs vəzifəsi təkcə təntənəli mərasimlərdə deyil, ən ağır dəqiqələrdə də öz xalqı ilə bir yerdə olmaq, onun mənafeələrini sonadək qorumaq" sözləri ilə bildirdi. Ölkədəki qeyri-müəyyənlilik isə davam edirdi. Dövlət başçısı Əbülfəz Elçibey ölkəni Kələkidən idarə edəcəyini bildirsə də, Ermənistanın torpaqlarımızı işğal etdiyi həmin günlərdə bu cür idarələmə respublikanın məhvi demək idi. İyunun 21-də deputatlar növbədənəkar iclasda qıxış yollarını müzakirə etdilər. Parlamentdə Əbülfəz Elçibəyə prezidentlik vəzifəsini davam etdirmək üçün müraciət qəbul olundu. Ziyalılardan ibarət nümayəndə heyəti Kəlkəyə göndərildi. Bu təklifə rədd cavabı verən Elçibey prezidentin, demək olar ki, bütün vəzifələrinin Ali Sovet Sədrinin üzərinə qoyulması barədə Fərman imzaladı. Yalnız vətəndaşlığa qəbul və qanunları imzalamaq səlahiyyətlərini özündə saxladı. Digər səlahiyyətlər parlamentin Sədri Heydər Əliyevə verildi. Vaxt isə gözləndirildi. İyunun 24-də Ali Sovetin iclasında məsələ ilə bağlı iki bənddən ibarət qərar qəbul edildi: 1. Əbülfəz Qədirqulu oğlu Əliyevin (Elçibəyin) bundan sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti vəzifələrini daha irca edə bilməməsi təsdiq edilirdi. 2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikası Ali Sovetin Sədri Heydər Əliyevə qəbul olundu. 3. Əbülfəz Qədirqulu oğlu Əliyevə keçsin.

Artıq Ulu Öndərin iki vəzifəsi vardı: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən şəxs, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetin Sədri. İyunun 24-də Ali Sovetin qəbul etdiyi qərara Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətləri Ali Sovetin Sədri Heydər Əliyevə həvalə olundu. Yəni cəmi üç gün əvvəl Ali Sovetin Sədri seçilən Heydər Əliyev dövlət başçısı funksiyalarını da yerinə yetirməli oldu.

Bələcə, 29 avqust 1993-cü ildə Elçibəyə etimad məsələsi ilə bağlı referendum keçirildi. Prezident seçkilərinə bir milyon 800 yüz min seçicinin "etməməni qazanan" Elçibəyin " Xalq deyir ki, kaş canımız qurtarıydı bu Xalq Cəbhəsinin əlinəndən. Heç kim, heç birimiz belə axıra qəddər gedə bilməyəcəyik" sözləri referenduma doğruldu. Üç milyon yarımdan artıq seçici Elçibəy hakimiyyətinə etimadsızlıq göstərdi.

3 oktyabr 1993-cü ildə keçirilən prezident seçkilərində bütün Azərbaycan xalqı vəkilliklə böyük şəxsiyyət Heydər Əliyevə etimad göstərərək onun əbədi xilaskar, müstəqilliyimizin qaranı seçdilər. Daxilə və xarici xeyanətkarların 1994, 1995-ci illərdə törətdikləri dövlət çevrilişlərində cəhdlərin qarşısını xalq-iqtidar birliyin gücü ilə alan Ümmümilli Lider Heydər Əliyev zəkması ilə bütün çətinliklərə qalib gəlmək əzmində olduğuna sübut etdi. Azərbaycanın müstəqilliyinin əbədiyyəti, sarsılmazlığı təmin edildi.

Prezident kimi andiçmə mərasimində "Bu yol çətin, ağır yoldur. On illər boyu yaranmış iqtisadi-sosial sistemdən sərbəstləşdirəyik sistemlərimə keçmək böyük çətinliklərə bağlıdır. Bu səhədə son illərdə buraxılan səhvlər vəziyyəti daha da gərginləşdiribdir. Ancaq biz bu yolla gəlməliyik, başqa yolu yoxdur" söyləyən Ulu Öndər özünündə inandığı yolda xalqına bələdçilik etdi. 2003-cü ildə keçirilən prezident seçkiləri zamanı xalqın müraciətinə bu yolu davam etdirməkə namizdə də dövlətçilik təcrübəsi əsasında müəyyənləşdirildi. Azərbaycan xalqını öz ətrafında birləşdirəcək, özünü axıra qədər bilməyəcək işləri davam etdirmək iqtidarında olan Prezident İlham Əliyevə özü qəddər inandıqını bildirdi. Etimad doğruldan, Azərbaycan milli birlik və həmrəyliyi yaranan Prezident İlham Əliyev torpaqlarımızı Ermənistanın 30 illik işğalından azad etməklə ata vəsiyyətini yerinə yetirdi, xalqın etimadını doğruldu. Ümmümilli Lider Heydər Əliyev silası məktəbinin layiqli davamçısı olduğunu Azərbaycanı dünyada ən qüdrətli ölkə kimi tanıtdıqca bildirdi.

✍ Xuraman İsmayilova, "iki sahil"